

De Schottenaanpak

Auteurs

Dr. M. Klein Velderman
Dr. F.D. Pannebakker

Evaluatieonderzoek
naar de werking van de
Schottenaanpak:
Een interventie binnen
het gedwongen kader
in een complexe
scheiding

Inleiding

In Nederland worden jaarlijks ruim drieëntwintigduizend echtscheidingen uitgesproken en gaan rond de drieduizend stellen met een geregistreerd partnerschap uit elkaar.

Bij ruim de helft van deze echtscheidingen zijn minderjarige kinderen betrokken.¹

In 2009 is met betrekking tot scheidingen met kinderen het juridische beginstel van gelijkwaardig ouderschap vastgelegd in de Nederlandse wet (artikel 1: 247 BW). We zien dat sinds deze wetwijziging steeds meer kinderen na scheiding opgroeien in twee gezinnen.²

In onderzoek is scheiding een belangrijke risicofactor gebleken voor het functioneren, welzijn en de ontwikkeling van kinderen.³

Er zijn verschillende factoren die deze uitkomsten na een scheiding voor kinderen lijken te mediëren. Met name voortdurend, destructief conflict tussen ouders is veel onderzocht en relevant gebleken. Activiteiten gericht op reductie van dergelijk conflict tussen ouders zijn daarom kansrijk voor het bevorderen van functioneren en welzijn van kinderen na scheiding.⁴

Er zijn in Nederland verschillende interventies die hierbij aansluiten. Deze zijn gericht op het bevorderen van positieve communicatie en het beperken van conflict tussen gescheiden ouders. **Coöperatief ouderschap** na scheiding is doorgaans het streven. Bij die vorm van ouderschap communiceren ouders regelmatig met elkaar over hun kind(eren) en beslissingen die de kinderen betreffen. Ouders gaan flexibel met gemaakte afspraken om en werken samen in het belang van hun kind(eren).

Maar, als er veel conflict is, of als kalme, positieve communicatie tussen ouders onmogelijk is, dan is coöperatief ouderschap een onhaalbaar doel. Parallel ouderschap kan dan een goed alternatief zijn.⁵

Bij **parallel ouderschap** nemen ouders elk afzonderlijk verantwoordelijkheid voor de kinderen op momenten dat deze bij hem of haar zijn. Er zijn gescheiden huishoudens, met eigen afspraken over de kinderen.

1 CBS (2023). Scheiden. CBS Dashboard bevoling: Levensloop. Geraadpleegd op 4 december 2023, via: Scheiden (cbs.nl)

2 Bijv.: Poortman, A.R., & Van Gaalen, R. (2017). Shared residence after separation: A review and new findings from the Netherlands. *Family Court Review*, 55, 531-544. Doi: 10.1111/fcre.12302.

3 Bijv. Klein Velderman, M., Van Dommelen, P., & Pannebakker, F. (2018). Impact van scheiding op het jonge kind: Welzijn en psychosociaal functioneren van kinderen in scheidingssituaties uit groep 3 en 4 van de basisschool. *Tijdschrift voor Orthopedagogiek*, 57, 246-260.

4 Bijv. Van Eldik, W.M., De Haan, A.D., Parry, L.Q., Davies, P.T., Luijk, M.P.C.M., et al. (2020). The interparental relationship: Meta-analytic associations with children's maladjustment and responses to interparental conflict. *Psychological Bulletin*, 146, 553-594. Doi: 10.1037/bul0000233.; & Huurman, A.D., Wildeman, I., Pannebakker, F.D., & Klein Velderman, M. (2022). Invloed van constructieve conflicten tussen ouders op psychosociale problemen en emotionele onveiligheid van kinderen. *Jeugd in Ontwikkeling*, 17 november 2022. Doi: 10.51751/JIO.11765.

5 Klein Velderman, M., & Pannebakker, F. (2017). *ScheidingsATLAS: Kortdurend ondersteuningsprogramma over ouderschap na scheiding*. Handboek voor groepsleiders. Leiden: TNO, Afdeling Child Health.

Bij parallel ouderschap wordt niet uitgegaan van flexibiliteit betreffende afspraken, omdat dit conflicten tussen ouders juist kan vergroten. Een omgangsregeling wordt strikt gevolgd. Belangrijke beslissingen over het kind of de kinderen worden gemaakt via een derde partij of formele overeenkomst.⁶

Stichting Ontwikkeling Schottenaanpak werkte een uiterste vorm van parallel ouderschap uit voor toepassing binnen een ondertoezichtstelling (OTS). Uitgangspunt van de Schottenaanpak is dat ouders in complexe scheidingen gedurende een

bepaalde periode een verbod accepteren op rechtstreeks contact met elkaar; de kinderen houden juist wél contact met beide ouders. Gedurende deze periode neemt de gecertificeerde instelling beslissingen over de kinderen. Afspraken worden door de gecertificeerde instelling vastgelegd in een contract dat ouders ondertekenen.

Beoogd is dat meer duidelijkheid en rust ontstaat in de gezinssystemen waarin de kinderen verblijven, doordat ouders elk focussen op hun eigen rol als opvoeder en op de kinderen, in plaats van op de ex-partner en de scheiding.

De Werkgroep Schottenaanpak⁷ werkt sinds 2018 aan de doorontwikkeling van de Schottenaanpak (zoals beschreven in het Handboek Schottenaanpak; Van Gessel & Van de Kelft, 2023). Activiteiten zijn ondersteund vanuit subsidie door de Stichting Fonds Welzijnswerk.⁸

In het kader van betreffende subsidie, evalueerden onderzoekers van TNO Child Health het proces en de mogelijke opbrengsten van de Schottenaanpak voor ouders en hun kinderen. Deze factsheet doet verslag van betreffende evaluatie.

⁶ Klein Velderman, M., Pannebakker, F., Wezenberg, M., & Wildeman, I. (2022). Parallel ouderschap na scheiding. Tijdschrift voor Orthopedagogiek, 2022(1), 48-56.

⁷ De Werkgroep Schottenaanpak is in 2018 opgericht door raadsheren en secretarissen van team 'Familie en Jeugd' van het Gerechtshof Den Bosch, medewerkers van Jeugdbescherming Brabant en Jeugdzorg Limburg, en enige betrokken hulpverleners. Doel van de werkgroep: de Schottenaanpak doorontwikkelen, ervaringen evalueren, en een handboek presenteren ten behoeve van landelijk toepasbaarheid.

⁸ Stichting Fonds Welzijnswerk verstrekke subsidie aan de daartoe opgerichte Stichting Ontwikkeling Schottenaanpak, welke toezicht uitoefende op de werkzaamheden van de Werkgroep Schottenaanpak en deze voorzag van advies.

Evaluatieonderzoek

Evaluatie vond plaats gedurende de door-ontwikkel-fase van de Schottenaanpak.

Het evaluatieonderzoek was oorspronkelijk beoogd in Brabant (uitvoerend gecertificeerde instelling: Jeugdbescherming Brabant) en Limburg (Jeugdzorg Limburg) in de periode 2019-2022. Mede door de coronapandemie is hierin vertraging ontstaan. Bovendien is na enige tijd de uitvoering van de aanpak in Brabant gestaakt. In deze factsheet doen we daarom verslag van de Schottenaanpak zaken in Limburg; tussen mei 2020 en september 2023.

Methode

- Registratieformulieren per schottentraject ($n = 48$), ingevuld door de betrokken jeugdbeschermers;
- met informatie over start van het traject (bv. initiatiefnemer), tussenevaluatie, ingezette hulpverlening, mate waarin contract nageleefd wordt, en opheffen van de schotten.
- Vragenformulieren, ingevuld door ouders, betreffende verwachtingen ($n = 15$) en opbrengsten ($n = 6$) van het schotten-traject.
- Interviews en reflectiebijeenkomsten met betrokken jeugdbeschermers over proces en te verwachten opbrengsten.

Zie Figuur 1 voor het verloop van zaken in het onderzoek en beschikbare informatie uit de registraties per fase van het schottentraject. Figuur 2 geeft de achtergrondkenmerken weer van deelnemende gezinnen in het evaluatieonderzoek.

Jeugdbeschermers:

“Dit kan bij alle ouders.”

“Ook voor de meer praktisch opgeleide ouders. Juist duidelijk: helpend.”

“Veel overleggen over het contract; ze kennen alle letters.”

“Is echt hun contract.”

Initiatief tot Schottentraject 48 zaken

Informatie over:

- achtergrond (initiatief)
- hulpverlening

Schottencontract getekend 15 zaken

Informatie over:

- naleven contract
- tussenevaluatie

Schotten afgerond 9 zaken

Informatie over:

- beëindigen schotten
- opbrengsten traject

Figuur 1. Verloop van zaken in het onderzoek en beschikbare informatie uit de registraties.

93% geboren in Nederland

67% midden opleiding⁹

1-4 kinderen betrokken per zaak (58% - 2) totaal 85 kinderen betrokken

leeftijd kinderen: oudste gemiddeld 11 jaar jongste gemiddeld 8 jaar (tussen 3 en 16 jaar)

Figuur 2. Achtergrondgegevens van de zaken in het pilotonderzoek ($n = 48$).

⁹ Midden opleiding = MBO2 (MTS, MHNO, MBA, MLS), havo/vwo (gymnasium, atheneum). Van de ouders had verder 10% lager onderwijs, basisschool, lager beroepsonderwijs of mavo als hoogst voltooide opleiding; en 21% hoger onderwijs (HBO/WO/WO+).

Proces – startfase Schottenaanpak

Initiatief voor de schotten

Bij 20 zaken (42% van $n = 48$) was de Schottenaanpak in de beschikking van de rechter opgenomen (zie Tabel 1). Aan het begin van de pilot bleek dat dit niet per se leidde tot een getekend Schottencontract. In de praktijk leek het helpend om ouders vanuit de gecertificeerde instelling te motiveren voor de Schottenaanpak. Dit zien we terug in de initiatiefnemer tot de Schottenaanpak (Tabel 1), dit was in de meerderheid de jeugdbescherming (al dan niet samen met de rechtbank of advocaten). In 15 van de 48 zaken in het onderzoek is uiteindelijk een Schottencontract getekend.

Tabel 1. Initiatief voor de schotten en op grond van welke overwegingen ($n = 48$).

	Aantal	%
Schottenaanpak in beschikking van de rechter opgenomen		
- ja	20	42
Getekende schottenaanpak-contract met werkafspraken		
- ja	15	31
Initiatiefnemer schotten		
- rechter / rechtbank	6	13
- jeugdbescherming / gecertificeerde instelling	32	67
- jeugdbescherming en rechtbank	3	6
- jeugdbescherming en advocaten	1	2
- Raad	6	13

Jeugdbeschermers:

“In het begin bleek: stond het in een beschikking, maar kwam het toch niet tot een (getekend) contract. Het leek helpender om ouders vanuit de gecertificeerde instelling mee te krijgen (‘te kneden’). Maar het ondersteunt wel als de rechter zegt dat gekomen moet worden tot een schottenaanpak.”

Overwegingen om schotten in te stellen

Deelnemende zaken betreffen gezinnen waarin veel complexiteit speelt. Overwegingen om de Schottenaanpak in te zetten, liggen op drie vlakken (zie Tabel 2). Ten eerste, is in alle zaken de ontwikkeling van het kind in het geding. Er is een emotioneel onveilige of ongunstige opgroeisituatie waarin het kind of de kinderen zich in een 'klempositie' bevinden. Ten tweede, slagen ouders er niet in om het ouderschap na de scheiding positief met elkaar af te stemmen. Dit betekent dat sprake is van spanning en harde woorden tussen ouders, onderlinge strijd en een gebrek aan constructieve communicatie. Ten derde, wordt in alle zaken regie door een neutrale derde noodzakelijk geacht om zodoende te komen tot rust in het gezinssysteem; voor kinderen en ouders.

Deze overwegingen lezen we terug in de verwachtingen die ouders vooraf hebben van de Schottenaanpak ($n = 15$). Ouders hopen op rust voor zichzelf en de kinderen; op stabiliteit en regelmaat. Ook hopen zij op rust in het contact met de andere ouder. En er zijn verwachtingen dat verdere hulpverlening bij zal dragen aan verbetering in het gezin.

Tabel 2. Overwegingen om schotten in te stellen ($n = 48$), op basis van registraties door jeugdbeschermers.

Overwegingen om schotten in te stellen	Aantal	%
Overwegingen m.b.t. het kind		
De kinderen ervaren veel last van deze situatie, bevinden zich in een klempositie	47	98
De ontwikkeling van het kind is in het geding	48	100
Het kind dreigt los te raken van één van zijn ouders	30	63
Overwegingen m.b.t. ouders		
Elk contact tussen ouders loopt uit op spanning en harde woorden	45	94
Besluiten nemen aangaande de kinderen lukt de ouders niet	44	92
Ouders kunnen niet meer constructief met elkaar communiceren	44	92
De onderlinge strijd van ouders zal verergeren	46	96
Overwegingen m.b.t. het gezinssysteem		
Een rustperiode (vanuit afstand tussen ouders) is noodzakelijk voor de kinderen en/of de ouders	47	98
Regie door een neutrale derde is noodzakelijk	48	100

Reflectie jeugdbeschermers over de overwegingen van:

Ouders

- Het lukt niet om de ouder te zijn die ze willen zijn.
- Nu komt de regie bij de gecertificeerde instelling, hoef ik niet te appen, te doen ... (rust).
- Dan wordt het eens zichtbaar waar het probleem zit.

Professionals

- Kind de andere ouder gunnen, waardoor er contactherstel komt.
- Omgang loopt niet zoals afgesproken.
- Veel conflict.
- Communicatieproblematiek.

Gecertificeerde instelling

- Geen andere opties meer.

Een greep uit verwachtingen van ouders vooraf:

“Rust meer regelmaat / stabiliteit voor de kinderen. Hopelijk duidelijk inzicht of co-ouderschap wel de beste regeling is.”

“Geen contact met ex.”

“Hulp, rust, bescherming, goede oplossingen, steun.”

“Schottenaanpak is een deel van de oplossing. In ons geval werd die al grotendeels toegepast. Het is de verdere hulpverlening die er aan gekoppeld is, die de oplossing / het verschil moet brengen.”

“Rust voor alle betrokkenen.”

“Rust in huis en twee gelukkige kinderen.”

Hulpverlening

In de meerderheid van de zaken ($n = 28$ van 46 zaken; 61%) is één of meerdere vormen van hulp ingezet.

Hulpverlening is standaard verbonden aan de Schottenaanpak. In zaken ($n = 15$) waar een contract is getekend werd dan ook altijd hulpverlening ingezet. Ook in ruim 40 procent van de zaken waar uiteindelijk geen contract getekend werd ($n = 13$; 42%), is hulpverlening op maat voor betreffend gezin ingezet.

Hulpverlening varieert van rouwverwerking, tot opvoedondersteuning en kindbegeleiding. In Tabel 3 geven we een overzicht van de verschillende vormen van hulpverlening zoals ingezet in de genoemde 28 gezinnen.

Ouders gaven aan dat ook het praten over / toewerken naar het Schottencontract als helpend ervaren werd, en bijdroeg aan verandering in het gezinssysteem.

Tabel 3. In het schottentraject ingezette vormen van hulpverlening ($n = 28$).

Ingezette hulpverlening	Aantal	%
Hulp bij verandering eigen gedrag	25	89
Kindbegeleiding	24	86
Opvoedondersteuning	24	86
Psycho-educatie	24	86
Begeleiding omgang	23	82
Rouwverwerking	15	54

Proces – uitvoeringsfase Schottenaanpak

Na het ondertekenen van het schottencontract start de uitvoeringsfase van de Schottenaanpak. In de pilot volgden we 15 zaken met een getekend contract in deze fase.

Naleven contract

Jeugdbeschermers rapporteerden aan de onderzoekers dat ouders de werkafspraken uit het contract grotendeels na wisten te leven (Tabel 4). Alle ouders hielden zich aan afspraken rondom individuele gesprekken of informatie-uitwisseling met school. Ook wist de meerderheid van de ouders zich te houden aan afspraken rondom eigen verantwoordelijkheid voor de relatie met de kinderen, losse inzet voor de belangen van de kinderen en bijvoorbeeld het alleen communiceren met elkaar bij noodgevallen. Uitdagender is het volgens de jeugdbeschermers voor ouders om zich niet met het huishouden van de ander te bemoeien, met name de regeling rondom de kinderen lijkt lastiger: 47 procent van de ouders ($n = 7$) hield zich strikt aan het contract en de regeling rondom de kinderen.

Tabel 4. Naleven van het schottencontract door ouders ($n = 15$), zoals in de registraties gerapporteerd door de bij gezinnen betrokken jeugdbeschermers.

Ouders houden zich aan de werkafspraken in het schottencontract	Aantal	%
Gesprekken op / informatie-uitwisseling met school individueel vanuit ouders	15	100
Elke ouder is verantwoordelijk voor zijn of haar eigen relatie met de kinderen	14	93
Ouders hebben geen enkel contact met de familieleden van de andere ouder, tenzij deze familieleden de kinderen brengen of halen inzake contactregeling	13	87
Ouders zetten zich los van elkaar in voor de belangen van de kinderen	13	87
Ouders communiceren alleen in noodgevallen met elkaar	13	87
Huishoudens zijn gescheiden. In ieder huis gelden de regels voor de kinderen die daar in huis gelden; afstemming waar nodig via de jeugdzorgwerker	12	80
Ouders roepen hun netwerk op om de schottenaanpak te ondersteunen, dus neutraal te blijven en negatieve uitlatingen achterwege te laten	11	73
Ouders hebben geen enkel contact hebben met elkaar	11	73
Ouders houden zich strikt aan het contract en regeling rondom de kinderen	7	47

Reflectie jeugdbeschermers over het naleven van het schottencontract:

“De schottenaanpak vraagt echt een gedragsverandering van ouders. Ouders doen soms van alles op de automatische piloot (‘Oeps, hadden we niet afgesproken’). Dat is dan iets voor de tussenevaluatie.”

“Ouders vinden het moeilijk om zich niet te bemoeien met het huishouden van de andere ouder.”

“Meest waardevol zijn afspraken over de kapper. Meest pietluttige kan heel groot zijn. Mooi gedetailleerd.”

Tussenevaluatie

Vast maatwerk-onderdeel van de Schottenaanpak is een evaluatie iedere drie maanden met ouders (apart) en hulpverlening, na overleg in het schotten-multidisciplinair overleg. Waar nodig wordt het contract aangepast. Ook kan de Schottenaanpak verlengd worden. Bij ongeveer een derde van de schotten-zaken in de pilot ($n = 5$ van 14 zaken met informatie over tussenevaluatie(s)) vonden naar aanleiding van dergelijke tussen-evaluatie aanpassing van het contract plaats. Het ging bijvoorbeeld om aanpassingen met betrekking tot de omgang, woonplek, uitzonderlijke uitgaven en overdrachtmoment.

Consequenties niet naleven werkafspraken

De gecertificeerde instelling kan consequenties verbinden aan het niet naleven van het contract door ouders. De mogelijke consequenties staan in het contract vermeld.

Het gaat om:

- Corrigerend gesprek / gesprek met hulpverlening
- Waarschuwing geven
- Schriftelijke aanwijzing
- Verzoek aan de rechtbank om een machtiging uithuisplaatsing
- Inzetten van afgegeven machtiging uithuisplaatsing (kind zal buitenshuis geplaatst worden)
- Verzoek tot onderzoek verderstrekkende maatregel voor één of beide ouders
- Beëindigen of opschorten Schottenaanpak

Deze consequenties kunnen gelden voor één of beide ouders, afhankelijk van de situatie. In de zaken die gevolgd zijn in de pilot werd gebruik gemaakt van een corrigerend of waarschuwend gesprek, of een schriftelijke aanwijzing. Er zijn geen verzoeken neergelegd bij de rechtbank om een machtiging voor uithuisplaatsing en de Schottenaanpak werd niet beëindigd of opgeschort.

Reflectie jeugdbeschermers over het naleven van het schottencontract:

“Consequenties zijn zichtbaar voor ouders.” (staan in het contract)

“Het is helpend dat ouders ook weten wat de procedure is als ze zich er niet aan houden. Bij OTS weten ouders dat niet.”

“Gedurende de pilot zijn de teksten korter, duidelijker geworden. Punctueler met logische opbouw.”

Opbrengsten – afrondende fase Schottenaanpak

Beëindigen schotten

Gedurende de pilot werd het schottentraject in 9 zaken afgerond. In de rapportage door de jeugdbeschermers werd bij al deze zaken een positieve bijdrage gerapporteerd aan welzijn en gevoel van rust van de ouders, als ook welzijn en gevoel van rust van de kinderen in de gezinnen. Er kwam volgens de jeugdbeschermers rust en duidelijkheid, omgang, meer focus op de eigen situatie, meer wederzijds respect, de inzet van hulpverlening werd positief ervaren en er ontstond helderheid over de problematiek van het kind.

Zes ouders deelden hun ervaringen met de onderzoekers. Positieve reacties van betreffende ouders gingen over communicatie (“We praten normaal met elkaar”) en rust (“Rust, duidelijkheid”). Wel werd de Schottenaanpak als een tijdrovend proces ervaren (“Administratief proces / overlegstructuur maakt dat er veel tijd overheen gaat.”). De kritische noten van ouders hadden betrekking op het nakomen van afspraken binnen het schottentraject (“Afspraken worden aan kant van de andere ouder niet nagekomen. Kinderen zijn de dupe. Gezinsvoogden grijpen niet in.”)

Ouders over wat de Schottenaanpak hen en de kinderen gebracht heeft:

“We praten normaal met elkaar.”

“Rust, duidelijkheid.”

Conclusie

De Schottenaanpak biedt een kansrijke route naar rust in complexe gezinssituaties na scheiding.

Het geheel samenvattend lijkt de Schottenaanpak¹⁰ een kansrijke route naar rust in deze complexe gezinssituaties.

Ouders verwachtten vooraf dat de Schottenaanpak rust kon brengen voor hen en de kinderen. Dit past bij de doelstellingen van de aanpak. Gedurende en na afronding van de uitvoeringsfase zagen jeugdbeschermers ook dat er rust kwam voor ouders en kinderen in de gezinnen. En ouders benoemen dit ook in hun evaluatie na het traject.

De zaken betreffen complexe gezinssituaties waar vaak geen andere opties meer lijken te bestaan na langsturende juridische en hulpverleningstrajecten rondom het ouderschap na scheiding. Toch slaagde een derde van deze gezinnen er in om met de gecertificeerde instelling werkafspraken te maken en een schottencontract te tekenen.

Deze contracten bleken behoorlijk goed te worden nageleefd en in al deze gezinnen werd op maat hulpverlening ingezet. Ook in gezinnen waar het niet tot een contract kwam, werd in ongeveer de helft maatwerk geleverd in de vorm van passende hulpverlening.

Kritische geluiden van ouders hadden vooral betrekking op de tijd die de Schottenaanpak vraagt en afspraken die tijdens de uitvoeringsfase door een of beide ouders niet werden nagekomen. Alhoewel de jeugdbeschermers aangaven voldoende handvatten te hebben om waar nodig bij te sturen (met behulp van de vooraf vastgelegde mogelijke consequenties), lijken sommige ouders te vragen om meer sturing (of consequenties) hierin.

Van de auteurs

Deze factsheet doet verslag van een eerste pilotevaluatie van de Schottenaanpak tijdens de door-ontwikkel-fase van de werkwijze. Alle schottenzaken in Limburg tussen mei 2020 en september 2023 zijn meegenomen in het onderzoek om een zo volledig mogelijk beeld te krijgen. Dit betreft uiteindelijk een beperkt aantal zaken ($n = 48$ in de startfase, 15 in de uitvoeringsfase en 9 in de afrondende fase). De gerapporteerde resultaten zijn voornamelijk gebaseerd op observaties en ervaringen van de jeugdbeschermers die betrokken waren bij de gezinnen. Daarnaast wordt anekdotisch informatie gedeeld van de deelnemende ouders. We vragen de lezer deze methodische aspecten in gedachten te houden bij het lezen van de resultaten. We adviseren verder onderzoek naar deze kansrijke aanpak te doen om meer zicht te krijgen op het proces en de opbrengsten na de door-ontwikkel-fase.

We danken de Werkgroep Schottenaanpak en de Stichting Fonds Welzijnswerk voor hun vertrouwen. En de jeugdbeschermers van Bureau Jeugdzorg Limburg voor een tomeloze inzet en betrokkenheid. Ook als we vroegen naar “informatie uit groene kolom K, tabblad 2 van de registratietabel”.

¹⁰ Meer informatie: Van Gessel, M., & Van de Kelft, Y. (Red.) (2023). Handboek Schottenaanpak. Maastricht: Bureau Jeugdzorg Limburg

Verwijzen naar deze factsheet kan als volgt:

Klein Velderman, M., & Pannebakker, F.D. (2024). *De Schottenaanpak: Evaluatieonderzoek naar de werking van de Schottenaanpak: Een interventie binnen het gedwongen kader in een complexe scheiding* [Factsheet]. Leiden: TNO Child Health

Contact

Mariska Klein Velderman
Auteur

✉ mariska.kleinvelderman@tno.nl

☎ +31 6 5497 4377

🌐 www.linkedin.com/in/mkleinvelderman

© TNO Child Health, Leiden, april 2024

